

نقش معلم در ایجاد آرامش روحی و روانی شاگردان از منظر اسلام

فاطمه آقاجان زاده^۱

مُعَظَّمَه آقاجانی احمدی^۲

مهدیه سالخورده^۳

بنفشه منوچهری^۴

چکیده

تزکیه و تعلیم از مفاهیم کلیدی در تعلیم و تربیت اسلامی هستند. معلمان در هر جامعه ای یک صنف پر اهمیت بوده و دارای نقش ارزنده و قابل ملاحظه ای می باشند. هدف از این پژوهش بیان نقش معلم در ایجاد آرامش روحی و روانی در شاگردان است. روش پژوهش، این پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی می باشد؛ در گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه ای بهره جسته است.

۱. کارشناسی رشته ریاضی کاربردی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهر سراب، استان اردبیل، فعال فرهنگی و دبیر متوسطه اول، مدرسه ریحانه النبی (س)، شهر بستان آباد، استان آذربایجان شرقی، ایران.

agajanzadeh1401@yahoo.com

۲. کارشناسی ارشد، رشته علوم تربیتی، از دانشگاه آزاد قم، ایران، فعال فرهنگی و آموزگار ابتدایی،

Aghajani203@gmail.com

۳. سطح دو (کارشناسی)، علوم حوزوی، فعال فرهنگی و آموزگار ابتدایی،

mahdiehsalkhordeh@gmail.com

۴. کارشناسی ارشد، رشته علوم حدیث، دانشگاه قرآن و حدیث تهران، و کارشناسی ارشد، رشته روان شناسی اسلامی دانشگاه قرآن و حدیث قم، فرهنگی، معاون پرورشی مقطع متوسطه نمونه دولتی ریحانه النبی (ص)، شهر کبودر آهنگ، استان همدان و مدیر عامل مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت خورشید بی نشان، شهر همدان، استان همدان، ایران.

banafsseh18zahra@gmail.com

نتیجه: هسته اصلی معنایی تزکیه، مفهوم دوگانه سلبی، یعنی زدودن پلیدی ها و ایجابی، یعنی افزودن بر تکامل و رشد معنوی است. از دیدگاه اسلام معلم و مربی باید بتواند تناسب روانی و بینشی بین خود و متربی، متعلم برقرار سازد؛ صداقت در عمل، برخورداری از خُلق نیکو، برقراری رابطه مؤثر و صلاحیت علمی از دیگر ویژگی های یک معلم خوب است. آموزگاران کسانی هستند که نو جوانان و جوانان جامعه را آموزش می دهند، آنهایی که به نوبت رهبران نسل آینده ملت خواهند شد؛ آموزگاران کسانی هستند که دانش را در سال های تاثیر پذیر و حساس زندگی افراد به آنها منتقل می کنند؛ آنچه بچه ها در کلاس های درس از دبیران خود فرا می گیرند، به احتمال زیاد در مابقی زندگیشان با آنها خواهد ماند. معلمان، اثر چشمگیری بر رشد و پرورش فرزندان ما خواهند داشت، زیرا که به ایشان کمک می کنند دانش و معلوماتشان را گسترش دهند تا این که بتوانند مسیر خود را در زندگی پیدا کرده و اعضای فعال و متعهد جامعه خویش باشند.

واژگان کلیدی: معلم، آرامش، روح، روان، شاگردان، اسلام

مقدمه

یکی از راه های کسب آرامش و رسیدن به سلامت جسمی و روحی دل نسیپردن به این دنیای فانی است. امیرم؟منان علی (علیه السلام) فرمود: ای مردم زندگی دنیا گیاه خشک شده و درهم کوبیده است که تولید وبا می کند. بنابراین از چراگاه آن دوری جوید، زیرا دل کردن از آن راحت تر است از اینکه در آن اقامت کنید و در آن آرامش یابید. روزی اندک آن پاکیزه تر از ثروت زیاد و جمع شده آن است. کسی که ثروت دنیا را جمع می کند گرفتار فقر و ناداری می شود و کسی که از دنیا احساس بی نیازی می کند به آسایش می رسد؛ و هر که مقهور زینت و زیبایی دنیا شود از دیدن واقعیت ها کور و نابینا می گردد؛ و آن که حرص شدید به دنیا را شعار خویش قرار دهد، دنیا دلش را از غم و غصه پُر کند؛ و آن غم و غصه ها همواره در مرکز اصلی قلبش در انقلاب و اضطراب است، گرفتار فکری که او را سرگرم می کند و فکری که او را اندوهناک می سازد و این ادامه دارد تا آنجایی که راه نفس کشیدن او گرفته شود و در خانه قبر جای گیرد. این در حالی است که رگ هایش بریده شده و فانی شدنش برای پروردگار آسان و وارد کردن او در قبر برای برادران و دوستانش نیز آسان است. آری مردم؟من به دنیا با دیده عبرت نگاه می کند... (نهج البلاغه، حکمت ۳۶۷) و

دستیابی به آرامش واقعی یکی از خواسته های همیشگی بشر بوده است. یقیناً داشتن آرامش در زندگی نخستین چشمه خوشبختی است و کسی که از این نعمت محروم باشد از نعمت خوشبختی نیز محروم است و هیچگاه طعم خوشبختی را نخواهد چشید. انسان بی ایمان در دنیا با اندیشه وافکار موهوم وبا نگرانی های فراوان دست به گریبان است. ولذا دائماً در درون خود دچار پیکاری بزرگ است و همیشه هم در انتخاب مسیر زندگی و در تصمیم گیری هایش دچار سر در گمی است. ولی بر خلاف آن انسان با ایمان از همه اینها آسوده است و همه افکار و اهداف و اندیشه هارا تحت لوای یک هدف گرد آورده است و فقط به خاطر آن تلاش می کند و به سوی آن می شتابد و آن عبارتست از خشنودی خدای متعال. دیگر

کاری به این ندارد که مردم از او خشنود باشند یا بر او خشم گیرند. ولذا هیچ وقت سردر گم نیست و همیشه در یک آرامش روحی به سر می برد. انسان دارای معنویت با تکیه بر قدرت پروردگار و حکمت او، به آسانی دشواری ها، عوامل اندوه، نگرانی و اضطراب را کنترل می کند و در نتیجه از روان و جسمی سالم تر برخوردار است. در فرهنگ اسلامی، واژه مربی بار معنایی خاص دارد. خداوند آن هنگام که انسان را آفرید، زمین را مدرسه قرارداد و خود مربی و معلم انسان شد تا با تعلیم اسماء، او را به جانشینی خود برگزیند (البقره، آیات ۳۰ و ۳۱).

پس از آن، حضرت آدم و پیامبران الهی (ع) و سرانجام رسول مکرم اسلام (ص) مریبان بزرگی شدند تا همه انسانها را در جهت صلاح و خیر هدایت کنند. خداوند علیم در رسالت انبیاء تزکیه را بر تعلیم مقدم فرمود تا اهمیت آن را نشان دهد. قرآن کریم نخست بر لزوم برتری پاکی و طهارت اخلاقی هادیان بشر و پس از آن بر عالم بودنشان و القای این تقدم و تأخر بر آدمیان تأکید فرمود؛ بنابراین هر کس در مقام مربی قرار گیرد، باید با تأسی از رسولان الهی و با تکیه بر ویژگی های خود و با تربیت صحیح، مرتبی را در نیل به اهداف بزرگ یاری رساند. معلم نقش مهمی در رشد و تعالی افراد جامعه و فرهنگ سازی دارد، در فرایند تعلیم و تربیت، یکی از مهمترین ارکان تربیت، معلم است. او است که با روح و جان متعلم ارتباط دارد و زمینه را برای اثرگذاری سایر ارکان (مربی و محتوای تربیت) فراهم می سازد. معلم با توجه به نفوذ معنوی اش می تواند قلب، اندیشه و رفتار شاگرد را تسخیر نماید و به عنوان یک الگوی محبوب مطاع پذیرفته شود.

الف) مفهوم شناسی

۱- معنای لغوی و اصطلاحی معلم

معلم اسم فاعل از ماده علم است. در زبان فارسی در لغت نامه دهخدا آموزنده، آموزاننده، تعلیم کننده، آموزگار، استاد و شیخ معنی شده است؛ در فرهنگ معین نیز در دو معنا به کار رفته است؛ اول تعلیم دهنده و آموزنده، دوم عالم و فیلسوفی که جامع علوم عصر است؛ در معنی نخست، معلم کسی است که متعلم را به آگاهی و دانش می رساند و به هر کسی که چیزی به دیگری می آموزد اطلاق می شود. از نظر دکتر شکوهی، معلم نقش رابط بین روان هیئت پذیر طفل و اعتبارات علمی را دارد (شکوهی، ۱۳۶۴، ۱۵).

خواجه نصیر معلم را کسی دانسته که متعلمان را نیکو دارد و در احوال و طبایع و سیرت های ایشان نظر کند. اگر مستعد انواع علوم باشند، علم را از آنها منع نکند، اما نراقی تعلیم را به نااهل و ناشایسته منع کرده است؛ «بذل حکمت به نادانان نالایق ستم کردن بر حکمت و دانش است.» (نراقی، ۱۳۷۹، ۱۶۳).

۲- معنی لغوی و اصطلاحی آرامش

به معنای آرامش و سکون می‌باشد (ابن منظور، ۲۰۴/۸/۱۴۱۳؛ فراهیدی، ۱۰۹۵/۲/۱۴۱۴). «آرامش» در لغت به معنی حالتی نفسانی همراه با آسودگی و ثبات (دهخدا، لغت نامه، ۹۸/۱/۱۳۷۷).

اصطلاح اسم مصدر از آرمیدن است، و در برابر اضطراب و دلهره به کار می‌رود و به حالت نفسانی و صفت روانی و قلبی خاص (آسودگی خاطر، ثبات و طمأنینه) گفته می‌شود. (همان)

۳- معنای آرامش روانی

منظور از آرامش روان، عبارت است داشتن خلق یا وضع روانی که فرد از لحاظ وجود شادمانی، اعتماد به نفس و شور و حرارت و امثال آن در وضعیت آرمیدگی، آسایش خاطر و اطمینان بخش قرار گیرد. (فقیهی، بی تا/ ۳۱۸، ۳۱۹).

۴- آرامش روانی مثبت و آرامش روانی منفی

توجه به این نکته مهم است که آرامش روان و روح دو مفهوم دارد: مفهوم مثبت و مفهوم منفی. آرامشی که همراه با خلاقیت نباشد، آرامشی منفی است و آرامش مثبت آرامشی است که همراه با خلاقیت و جولان هیجان‌ات مثبت باشد. باید توجه داشته باشیم که آرامش تهی از خلاقیت و حساسیت‌های روحی، آرامش مثبت نیست. (همان)

آرامش مثبت آرامشی است که به نحوی با ناآرامی در آمیخته و با حساسیت همراه است. آرامش منفی (آرامش غافلانه) این است که انسان حقایق را نفهمد و یا با فریب و تخدیر خود را آرام کند، اینکه خود را به غفلت زند و از عواملی که به سرنوشت و حیات معنوی او ارتباط دارد غفلت بورزد، منفی است و آرامشی همراه با بیم و اندوه و حساسیت نباشد غیر قابل قبول است. (همان)

به این ترتیب می‌توانیم نتیجه بگیریم آن آرامشی که در منطق دینی ارزش دارد، آرامشی همراه با حساسیت، تعقل و اندیشه است و در درون آن، نوعی نوعی ناآرامی مقدس وجود دارد که از آن به آرامش در عین ناآرامی و بی‌تابی، و آرامی آمیخته با ناآرامی تعبیر می‌کنیم البته ناآرامی ای که آدمی را منفعل نکرده و معطوف به امور متعالی باشد. (همان).

ب) عوامل ایجاد آرامش

۱- ایمان

انسان مؤمن که ریشه‌های اعتقادی خویش را محکم و خلل ناپذیر کرده و در مقام عمل فقط به انجام تکالیف الهی نظر دارد و خداوند را ولی و سرپرست خود می‌داند، هیچ‌گاه هراس و اندوهی به قلبش راه نمی‌یابد. (طباطبایی، بی تا، ۵۲۸/۲)

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ» (بقره /۲۵۷)؛ خداوند، ولی و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند؛ آنها را از ظلمت‌ها، به سوی نور بیرون می‌برد.

۲- یاد خدا

انسان بعد از آنکه همواره به یاد خدا بود، ناگزیر، مهر او در دلش نشسته، قلبش به یاد او آرام می‌گیرد. (فوجوی، ۱۴۱۹، ۱۲۲/۵) و رحمت و مهربانی او و وعده‌های نیکویش به مؤمنان، هرگونه ترس و دلهره حتی ترس از عذاب خدا را از روانش می‌زداید.

«اللَّهُ نَزَلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِي تَفْشَعُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ (سوره زمر/۲۳)؛

خداوند بهترین سخن را نازل کرده، کتابی که آیاتش همانند یکدیگر است؛ آیاتی مکرر دارد (با تکرار شوق انگیز) که از شنیدن آیاتش لرزه بر اندام کسانی که از پروردگارشان می‌ترسند می‌افتد؛ پس برون و درونشان نرم و متوجه ذکر خدا می‌شود؛ این هدایت الهی است که هر کس را بخواهد با آن راهنمایی می‌کند».

۳- تلاوت قرآن

همان گونه که نزول تدریجی قرآن بر قلب پیامبر موجب آرامش او می‌گشت، (فرقان / ۳۲)

تلاوت مستمر آن نیز به انسان آرامش می‌بخشد:

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ (انفال/۲)؛

مؤمنان تنها کسانی هستند که هرگاه نام خدا برده شود، دل هاشان ترسان می‌گردد؛ و هنگامی که آیات او بر آنها خوانده می‌شود، ایمانشان فزونتر می‌گردد؛ و تنها بر پروردگارشان توکل دارند».

۴- توکل

واگذاری همه حوادث به علم و تدبیر الهی، همراه کوشش و تلاش، او را از اندوه، محرومیت‌ها و تأسف برگزیده‌ها و نیز شادی بیهوده بر کام‌یابی رها می‌سازد، (حدید/۲۲).

انسان مؤمن با تسلیم مطلق در برابر خداوند، همواره از او خشنود بوده، هیچ حادثه‌ای را در جهان ناخوشایند نمی‌بیند. (نجاتی، ۱۳۷۷، ۳۴۴-۳۴۳).

ج) نقش معلم در ایجاد آرامش روح و روان دانش آموز

۱- گسترش شخصیت

شخصیت و تعادل روانی معلم یش از سایر طبقات اجتماع مورد نظر است، زیرا معلم به عنوان الگو می تواند در دانش آموزان واکنش های مثبت و سازنده و یا واکنش های منفی ایجاد کند، تماس نزدیک معلم با دانش آموزان و نفوذی که بر آن ها دارد نقش مهمی در سلامت فکری و روانی آن ها ایفا می کند. این تاثیر و نفوذ رفتار معلم در دانش آموز ممکن است به طور مستقیم و یا غیر مستقیم صورت پذیرد و به صورت های گوناگون مانند تقلید ، الگو سازی و گاهی اوقات همانند سازی بروز کند. (سلجوقی، ۱۳۹۲، ۹۹-۹۵).

۲- تناسب روانی بین مربی، متربی، معلم و متعلم

در زمینه تربیت و موفقیت آمیز بودن آن، تناسب روانی و سرشتی بین مربی و متربی از ضروریات است. چه بسا که یک مربی خوب و یک متربی آماده با هم تناسب نداشته باشند. مثلاً مربی به صورت سرشتی و وراثتی روحیه ای آرام، خونسرد و کم تحرک دارد و متربی پر نشاط و پر تحرک است، در اینجاست که مربی باید هر قدر که می تواند خود را با روحیات متربی سازگار کند. تناسب روانی، قلبی و بینشی بین مربی و متربی کلید اصلی موفقیت است. « اگر روحیات مربی و متربی متفاوت باشد، متربی در اجرای این برنامه دائماً حالت اکراه دارد و همین باعث می شود پیشرفتی نکند. (عالم زاده نوری، ۱۳۹۲، ۱۴۹).

تناسب روانی بین مربی و متربی یک عنصر بسیار مهم در موفقیت امر تربیت است. این تناسب به پذیرش بیشتر مربی در نظر متربی کمک می کند و اطاعت از مربی را آسان می سازد. اما آنچه در تناسب روانی بین معلم و متعلم حائز اهمیت است، تناسبی از نوع فراهم نمودن اسباب، لوازم آموزش و رعایت فهم متعلم از جانب معلم است، معلم در انجام وظایف خویش باید صبور باشد و با رفتار خویش صبر در یادگیری را به متعلم القا کند؛ «معلم در تنظیم مطالب درسی باید فهم متعلم را در نظر بگیرد و مطالب به ویژه برای مبتدیان باید به گونه ای باشد که با دو بار تکرار و دقتی متعارف آن را فرا گیرند». (بهشتی، ۱۳۷۹، ۶۵).

باید معلم در تدریس خود، راه و روشی را جستجو کند و انتخاب نماید که از رهگذر آن، درس وی با آسان ترین وجه، قابل فهم شود و به منظور تفهیم شاگردان متناسب بافهم آنان واژه ها و تعابیر را به گونه ای روشنگر بیان نماید. تخلف

از این امر نشاط متعلم را از بین می برد و او را کسل و خسته می سازد، یا به جای فهم مطالب، به حفظ آنها با تکرار و تلقین می پردازد، این امر به کند ذهنی متعلم منجر می شود. حاصل کلام آنکه در رابطه معلم و متعلم، معلم ماهر و صبور در ارائه و تسهیل گری در تعلیم موفق خواهد بود، اما عنصر کلیدی اطاعت، وابسته به میزان تناسب بینشی و رابطه قلبی حاصل از آن بین مربی، متربی و همچنین معلم و متعلم است. معلم از لحاظ تأثیری که در شاگرد و در جامعه می گذارد، نقش اصلی را داراست و چنانچه تزکیه شده باشد و گرایشی مریبانه داشته باشد، خودبه خود شاگردان تحت نفوذ رفتار او اثر تربیتی می پذیرند.

۳- توسعه ارزش های اخلاقی و مدنی

انتقال ارزش های فرهنگی و اصول اخلاقی جامعه به کودکان و جوانان موجب پایدار ماندن و حفظ آن خواهد بود. معلم تنها فرد موثری است که می تواند همه ارزش های اجتماعی و سنتی مورد احترام را به نسلی دیگر بشناساند و آن ها را مناسب اجتماع و در عین حال مترقی بار آورد. (سلجوقی، ۱۳۹۲، ۹۹-۹۵).

۴- صداقت

صداقت از جمله ویژگی هایی است که باید در مربی و معلم به طور احسن وجود داشته باشد. صدق و راستی دارای ابعادی است صدق در گفتار، صدق در وعده، صدق در عهد و صدق در عمل و کسی که همه مراحل صداقت را داشته باشد، صدیق نامیده می شود. علامه طباطبایی در تفسیر المیزان بیان داشته است: صدق وصفی است که تمام فضایل علم و عمل را در بر می گیرد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۱، ۶۵).

در قرآن کریم، صدیق از صفت پیامبران است، به همین نحو می توان آن را از ویژگی های یک مربی و معلم شایسته دانست. از نشانه های صداقت، عمل به وظایف دینی و تعهدات اجتماعی است. شهیدثانی یکی از مهم ترین ویژگی های معلم را آن دانسته است که وقتی از او درباره موضوعی سؤال کردند که بدان احاطه و آگاهی ندارد، باید به عجز خود اعتراف نموده و بگوید از آن اطلاعی ندارد (شهید ثانی، ۱۳۷۳، ۳۱۶).

بنابراین آن صدیقی که معلم بیشتر در آن مورد خطاب قرار می گیرد، صدق در گفتار و ارائه دانش است. چراکه امتناع از صدق در گفتار، در معلم نشان دهنده این است که از لحاظ علمی، فردی کم مایه و فاقد تقوی است.

۵- برقراری رابطه مؤثر

برقراری رابطه مؤثر از اولین ویژگی های ارتباطی یک مربی و معلم با متربی و متعلم است. رابطه حاکی از محبت و مثبت نگری شاه کلید موفقیت در کار مربی و معلم است: «این رابطه مؤثر دو عنصر دارد؛ یکی حفظ موضع برتر و

دیگری محبت است. انسان با میل و رغبت از کسی اطاعت می کند که علاوه بر علاقه به او، برای او مرجعیت و اقتدار قائل باشد « (عالم زاده نوری، ۱۳۹۲، ۱۴۲).

از آثار برقراری رابطه عاقلانه جلب توجه و اعتماد متربی است که باعث می شود با جان و دل به دستورهای مربی عمل کند. مربی از اولین مواجهه با متربی، لازم است رابطه ای مؤثر با متربی برقرار کند تا زمینه نفوذ به درون متربی و شناخت هرچه بهتر او را برای خود ایجاد کند. هنگامی که متربی برای مربی ولایت قایل می شود و او را مورد احترام و فرمان بری می داند، امر تربیت جریان عادی خود را سپری می کند. در زمینه برقراری رابطه بین معلم و متعلم، آنچه اهمیت دارد این است که معلم باید برای تعلیم و نشستن خود در کلاس جایگاهی را انتخاب کند که چهره او برای همه حاضران مجلس درس، نمایان بوده و همه شاگردان بتوانند او را ببینند. «معلم باید نگاه خود را عادلانه میان همه شاگردان، توزیع نموده و همه را با نظر و نگاه خود محظوظ گرداند» (شهید ثانی، ۱۳۷۳، ۳۱۰).

در امر تدریس معمولاً کمتر رابطه ای از نوع عاطفی برقرار می شود و رابطه ها در حد روابط مورد نیاز برای تسهیلگری در امر تدریس و یادگیری ختم می شود، اما متربی و متعلم با دل و جان با مربی و معلمی ارتباط برقرار می کند که اولاً او را بالاتر از خود بداند و ثانیاً به وی محبت بورزد. ولایت مربی و معلم مستلزم ارادتی است که شاگرد نسبت به او دارد.

۶- خُلق نیکو

از جمله ویژگی های اخلاقی، خُلق نیکوست. خوش اخلاقی سرآمد هر کار نیک است. در میان ویژگی های پیامبر، قرآن بر اخلاق آراسته آن حضرت تکیه کرده و آن را خُلق عظیم خوانده است. قرآن خطاب به پیامبر بیان می دارد که در حقیقت تو به نیکو خُلقی عظیم آراسته ای. «هر چند قرآن فی نفسه و به خودی خود حسن خُلق رسول خدا را می ستاید، لیکن به اخلاق پسندیده اجتماعی و اخلاقی که مربوط به معاشرت است. نظر دارد»، (طباطبایی، ۱۳۷۴، ۱۹، ۶۱۹).

خُلق به صفاتی گفته می شود که با سرشت و خوی انسان عجین شده باشد و به رفتارهای موسمی و موقت گفته نمی شود. این تعریف را می توان از تعریف خُلق در تفسیر نمونه استنباط کرد؛ چنانکه بیان شده خُلق از ماده خلقت به معنی صفاتی است که از انسان جدا نمی شوند و همچون خلقت و آفرینش انسان می شود (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ۲۴، ۳۷۲).

خداوند توجه انسان ها را به فضایل، ویژگی ها و مرییان و پیامبران نمونه جلب می کند. پیامبر بهترین الگو برای مرییان است. فضیلت این ویژگی تا بدانجاست که از پیامبر اکرم (ص) روایت شده است که من برای اکمال و اتمام شرافت های اخلاقی برانگیخته شده ام. (طبرسی، ۱۳۶۰، ۱۰، ۳۳۳).

بنابراین اخلاق اسلامی و جهت گیری صحیح آن در بسیاری از مسائل و ترازها جنبه اساسی دارد. التزام عملی به اخلاق نیکو به گونه ای است که مربی را وادار می کند تا با اختیار خود به انجام کارهای شایسته و نیک پردازد؛ از این رو راه نیکویی و نیک خواهی با تار و پود وجود مربی آمیخته و به هم بافته می شود. تقدم تزکیه در ویژگی های اخلاقی مربی و معلم سبب رساندن آنان به کمالات اخلاقی می شود. شهید ثانی پای بند بودن به حسن خلق، فروتنی و کوشش در تکمیل نفس را برای معلم نسبت به سایر مردم از اهمیت بیشتری برخوردار دانسته است (شهید ثانی، ۱۳۷۳، ۱۹۱).

۷- آموزش فرهنگی

وظیفه آموزش و پرورش، تنها انتقال دانش، تربیت و انتقال معلومات نیست، بلکه پرورش خلاقیت، همراه با استقلال، سرعت انتقال و توانایی افراد، به نوبه خود در پربار سازی فرهنگ ها موثر واقع می شود و نیز افراد بشر را در ورود بهتر به زندگی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی یاری می دهد و از این طریق به پرورش منابع انسانی که تمامی انواع توسعه، اعم از مادی و معنوی به آن بستگی دارد، کمک می رساند. نظام آموزش و پرورش از طریق روش هایی که در امر تدریس به کار می گیرد تعلیم و تربیت اسلامی را در ذهن دانش آموزان جای می دهد و در دوند تبیین ارزش ها، دانش آموزان از طریق کنش متقابل، نقش مهمی ایفا می کنند، به گونه ای که نظام های آموزشی در دنیا تلاش می کنند از توانایی های منابع انسانی خود سود ببرند. (سلجوقی، ۱۳۹۲، ۹۹-۹۵).

۸- آموزش روابط اجتماعی

اظهار محبت مسلمانان به یکدیگر و گردهمایی و اتحاد صفوف از یک سو، موجب رشد عاطفه نوع دوستی در نفس و ترغیب انسان ها به ایثار و رعایت منافع مردم و به طور کلی، جامعه می شود و از سوی دیگر، موجبات تضعیف حالت های انفعالی نفرت و کینه توزی و انگیزه های ظلم و تجاوز و حب ذات و خودخواهی را فراهم می آورد؛ علت اصلی برخی از آسیب های روانی، سوءظن و بدگمانی، حسد و کینه توزی و یأس و ناامیدی ها است و همه این علل با برقراری روابط متقابل و محبت آمیز از بین رفته و روح و جان آدمی از ملال و اندوه و آسیب روانی نجات می یابد. مجالست با خویشاوندان، امنیت روانی و مادی فرد را تأمین می کند و احساس نیاز به محبت ورزیدن و مورد محبت واقع شدن را تأمین می نماید. امام پرهیزگاران فرمودند:

«أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَا يَسْتَعْنِي الرَّجُلُ وَإِنْ كَانَ ذَا مَالٍ عَنْ [عَشِيرَتِهِ] عِزَّتِهِ وَدَفَاعِهِمْ عَنْهُ بِأَيْدِيهِمْ وَالْأَسِنَّةِ؛ وَهُمْ أَعْظَمُ النَّاسِ حَيْطَةً مِنْ وَرَائِهِ وَاللَّهُمَّ لِسَعْنَةِ وَأَعْظَمُهُمْ عَلَيْهِ عِنْدَ نَارِ لَهُ إِذَا [إِنْ] نَزَلَتْ بِهِ، (نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، ص ۶۹)؛

ای مردم! انسان هر قدر هم ثروتمند باشد، از خویشاوندان خود بی نیاز نیست که از او با زبان و دست دفاع کنند. خویشاوندان انسان، بزرگ ترین گروهی هستند که از او حمایت می کنند و اضطراب و ناراحتی او را می زدایند؛ و در هنگام مصیبت ها نسبت به او، پرعاطفه ترین مردم می باشند».

نتیجه

معلم می تواند با اتخاذ تدابیر مختلف در ایجاد آرامش وطمأنینه برای دانش آموزان نقش ایفا کند. معلم عنصری تأثیرگذار بر رفتار دانش آموزان است و می تواند با رفتار و کردار خود و با بیان راه کارهای مفید در رشد و نمو دانش آموزان نقشی بی بدیل ایفا کند. معلم می تواند با بهره گیری از آموزه های متعالی اسلامی در جهت تربیت صحیح نسل جوان نقش مؤثر ایفا کند. به نظر می آید برای آن که معلم بتواند نقش تربیتی خود را به نحو احسن به انجام برساند باید نسبت به علوم قرآنی و فرامین متعالی اسلام آشنایی کافی داشته باشد. بدرستی که معلمی شغل انبیای الهی دانسته شده است. بنابراین معلم خوب باید بتواند خود را در روش های تربیتی به منش پیامبران الهی هرچه بیشتر نزدیک کند تا بتواند وظیفه خطیر تربیتی خود را ایفا کند.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه ترجمه دشتی

- ابن منظور، محمد بن مکرم بن علی، لسان العرب، بیروت، داراحیاء التراث العربی، چاپ سوم، ج ۸، ۱۴۱۳ق.
- بهشتی، محمد؛ مهدی ابوجعفری و علی نقی فقیهی؛ آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن؛ ج ۲، قم، تهران: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، سمت، ۱۳۷۹ش.
- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ج ۱، ۱۳۷۷ش.
- سلجوقی، محمد، فعالیت های تربیتی - اجتماعی و فوق برنامه، کرمان، نشر خدمات فرهنگی کرمان، چاپ اول، ۱۳۹۲ش.
- شکوهی، غلامحسین، تعلیم و تربیت و مراحل آن، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۳۶۴ش.
- شهید ثانی، آداب تعلیم و تعلم در اسلام، ترجمه محمدباقر حجتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۳ش.
- طباطبایی، محمد حسین؛ ترجمه تفسیر المیزان؛ ج ۲، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم: انتشارات اسلامی جامعه مدرسین قم، ۱۳۷۴ش.
- طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن؛ ج ۱۰، ترجمه رضا ستوده و مترجمان، تهران: فراهانی، ۱۳۶۰ش.

عالم زاده نوری، محمد؛ حسن بوسلیکی و حسین مرادی؛ نقش مربی در تربیت اخلاقی - معنوی؛ قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ج اول، ۱۳۹۲ش.

فراهیدی، احمد، العین، انتشارات اسوه قم، چاپ اول، ج ۲، ۱۴۱۴ق.

قوجوی، مصطفی، حاشیه محیی الدین شیخ زاده علی تفسیر البیضاوی، به کوشش محمد عبدالقادر شاهین، بیروت، دارالکتب العلمیه، چاپ اول، ج ۵، ۱۴۱۹ق.

مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱ و ۲، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ش.

نراقی، مهدی، علم اخلاق اسلامی ترجمه جامع السعادات، ج ۱، ترجمه جلال الدین مجتبوی، تهران: حکمت، ۱۳۷۹ش.

نجاتی، محمدعثمان، قرآن و روانشناسی، ترجمه عباس عرب، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۷۷ش.